

Historia ochrony i konserwacji zabytków część I

prof. dr hab. inż. arch. Zbigniew PASZKOWSKI

Literatura:

Andrzej Kadłuczka, *Ochrona zabytków architektury, tom I - Zarys doktryn i teorii*, SKZ Kraków 2000

Bohdan Rymaszewski, *Polska ochrona zabytków*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005

Jerzy Frycz, *Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795 - 1918*, tj .w okresie zaborów Polski

POCZĄTKI OCHRONY ZABYTKÓW W EUROPIE

Zainteresowanie antykiem w epoce renesansu

Przykład : Groty Watykańskie

Zainteresowanie starożytnością w epoce oświecenia –
okres wielkich odkryć geograficznych i zagubionych kultur
świata

Odkrycie Herkulanum i Pompei poł. XVIII w. – przełom w
zainteresowaniach kulturą starożytną

Karl Weber – rysunki inwentaryzacyjne budowli

1755 założenie Akademii Herkulańskiej

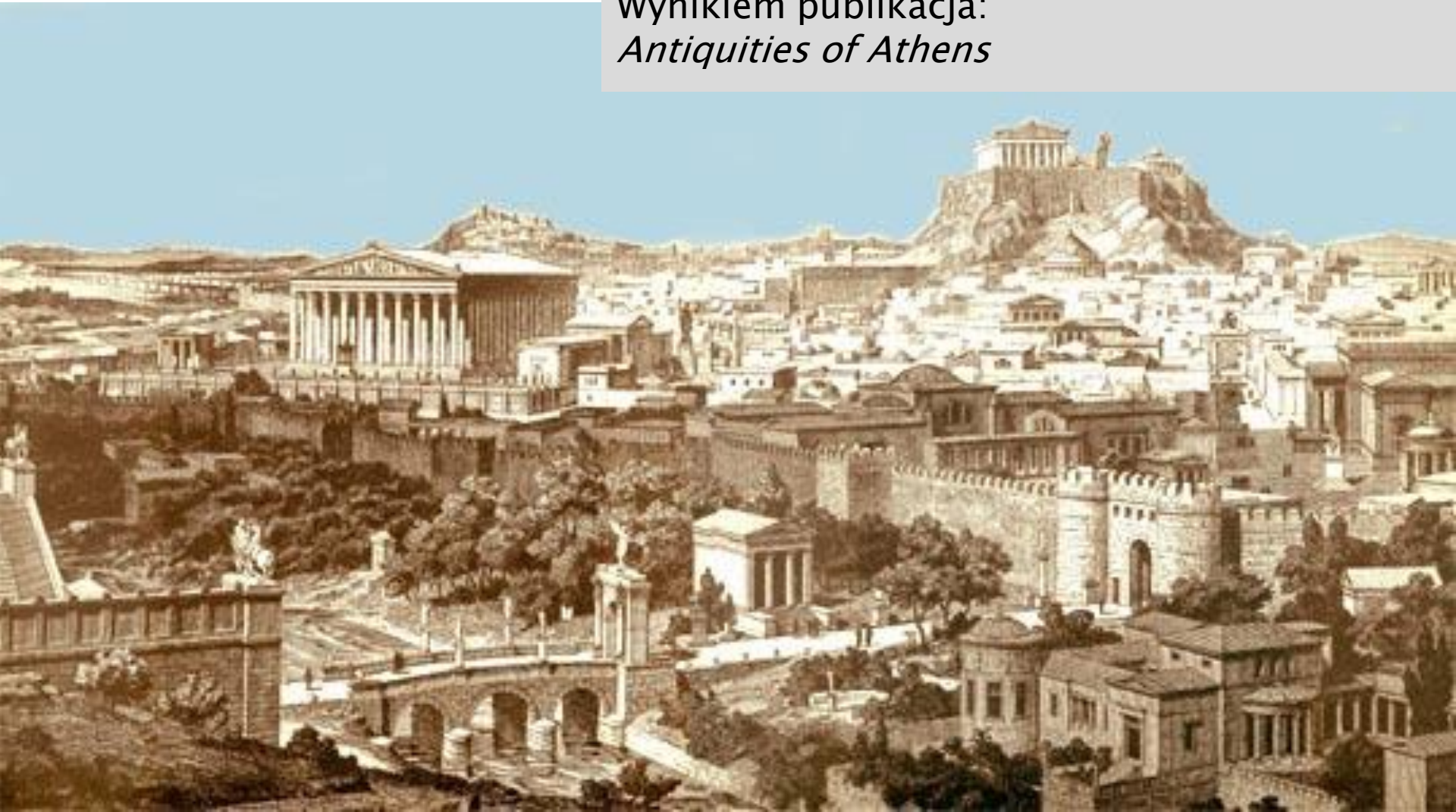
1762 wydanie pracy o Herkulanum przez Winckelmanna.

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Johann Joachim Winckelmann (1717–1768) jeden z czołowych historyków epoki, autor głośnej publikacji o Herkulanum. Entuzjasta sztuki antycznej, w której dostrzegał ideał racjonalizmu, harmonii i piękna. Jego główne dzieło to *Geschichte der Kunst des Altertums* (1764). Przedstawił w nim nową interpretację rozwoju sztuki jako procesu historycznego ewoluującego w sposób cykliczny. Wprowadził pojęcie stylów i zaproponował ich chronologię.

Londyn poł. XVIII w. :
Założenie *Society of Dilletanti* –
organizowanie i finansowanie ekspedycji i
prac badawczych w zakresie architektury
antycznej Grecji.
Wynikiem publikacja:
Antiquities of Athens

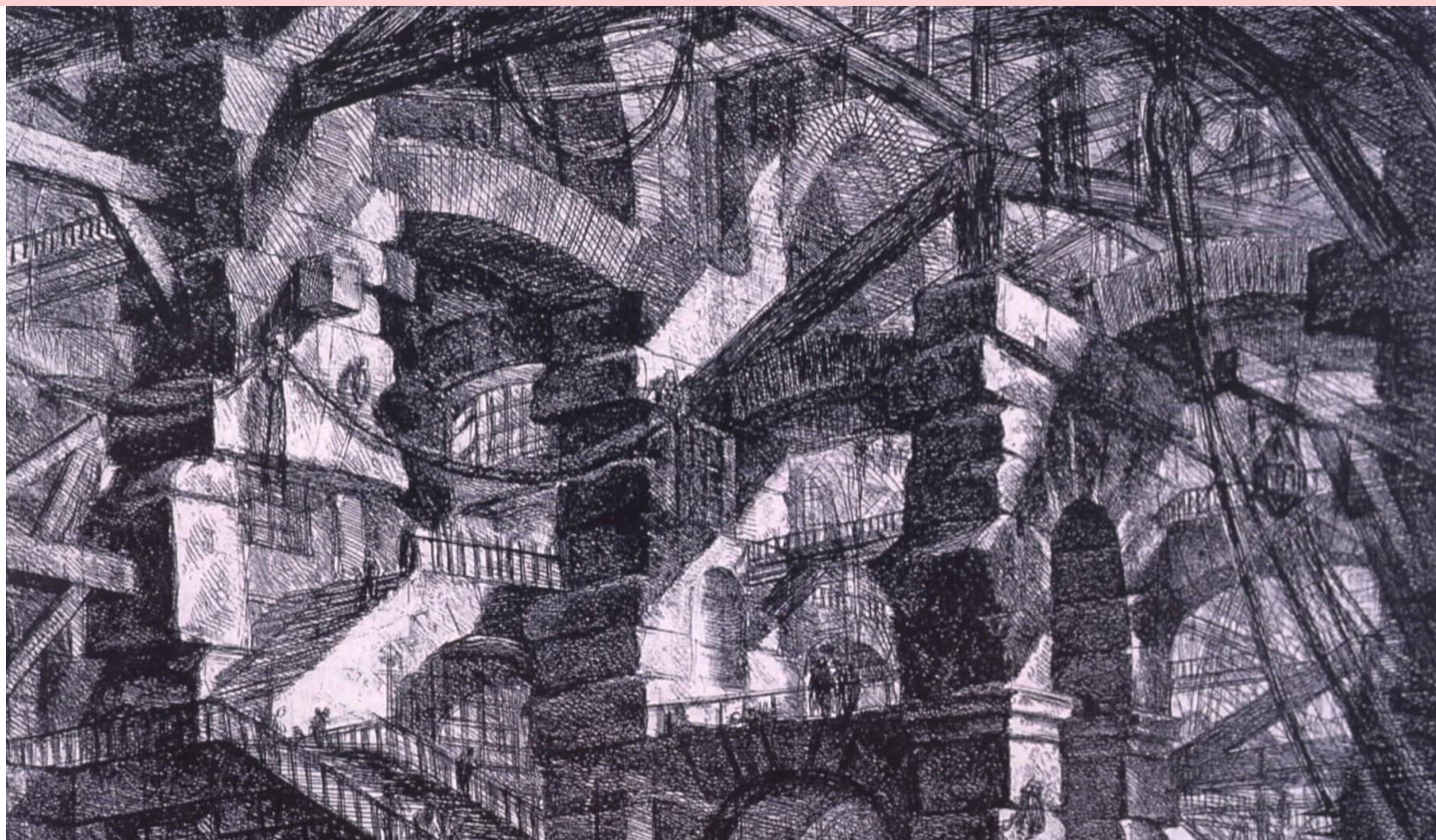
Giambattista Piranesi – włoski architekt i doskonały grafik. Pasjonat podróży i architektury i sztuki starożytnego Rzymu.

Robert Adam – angielski architekt, podróżnik, publikacja badań nad pałacem Dioklecjana z okresu 295–305 n.e. w Splicie – publikacja 1762

Dumont – badacz francuski odkrywa ruiny świątyni greckiej w Paestum na półwyspie apenińskim.

Artur Potocki – polski podróżnik i historyk wydaje w roku 1797 *Podróż po Turcji i Egipcie*.

Giambattista Piranesi

Wyprawa Napoleona do Egiptu 1798

Rysunki inwentaryzacyjne o wyjątkowej jakości i precyzji wykonał Dominik Vivant Denon.

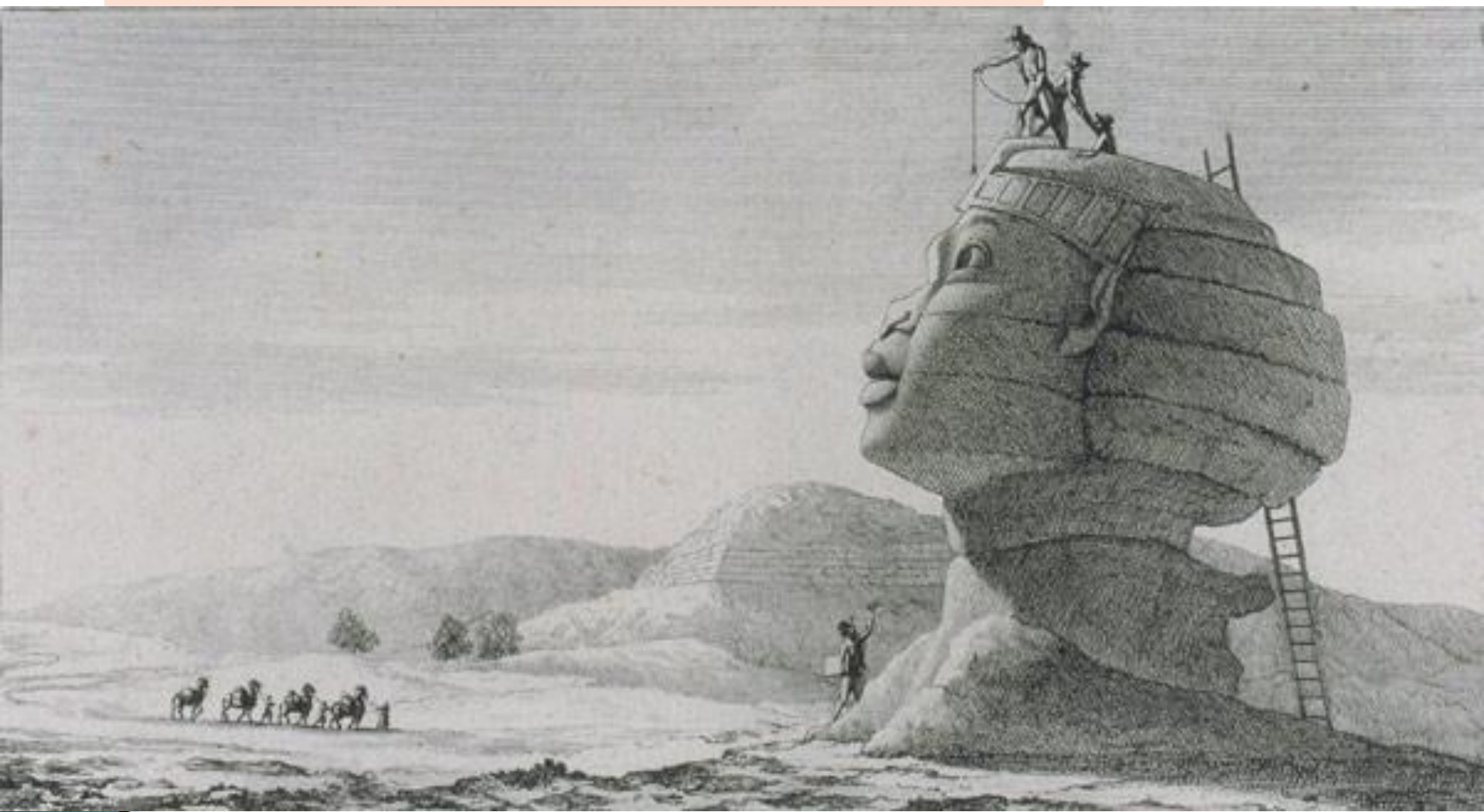
Dominik Vivant Denon (1747–1825) urodzony w arystokratycznej rodzinie paryskiej, autor głośnych skandali, znakomity rysownik. Rysował w ekspedycji egipskiej bitewne sceny, życie codzienne i pracę Egipcjan oraz napotkane zabytki architektury. Zilustrował wyprawę Napoleona do Egiptu w dwutomowym dziele, które stało się bestsellerem. Został przez Napoleona uhonorowany tytułem barona i stanowiskami superintendenta i dyrektora Beaux Arts.

Prace Denona – pierwsze wartościowe źródło ikonograficzne, ale podporządkowane celom grabieżczym – demontaż i wysyłka obiektów zabytkowych do Francji

Wydanie w latach 1809–1813 wielkiego 24 tomowego dzieła:

Description de L’Egipte

Historia i ochrona konserwacji zabytków

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Dalsze prace w Herkulanum i Pompejach

Od 1815 roku kierowanie pracami wykopaliskowymi:

- A.S. Bonucci – odkrycie Domu Fauna i zbioru mozaik
- Giuseppe Fiorellini – nowe oryginalne metody badań
- Michele Ruggiero – nowa metoda rekonstrukcji architektonicznej (Casa delle Nazze d'Argento)

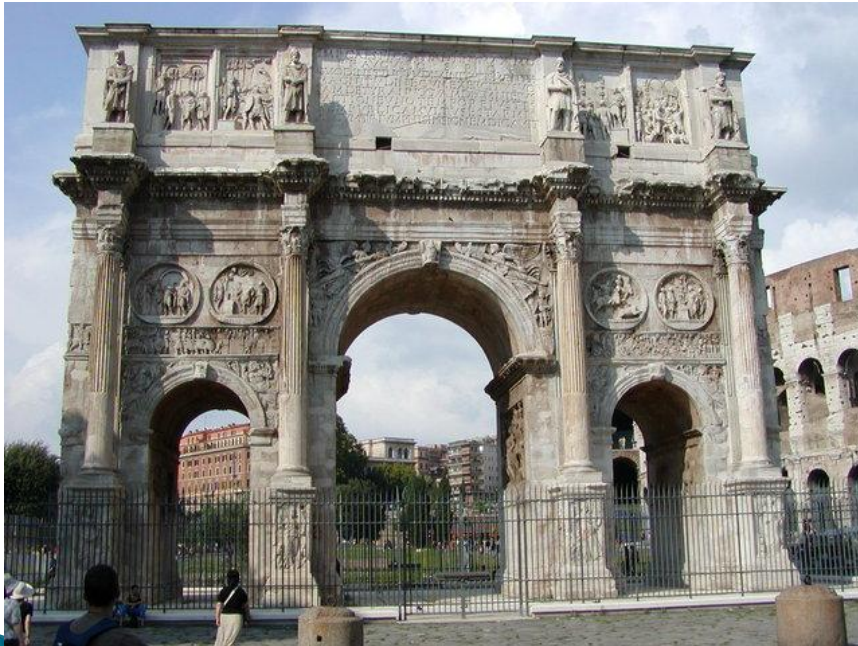
Od 1829 rozpoczęcie wydawania biuletynu archeologicznego

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Nowo wznoszone budowle w okresie Cesarstwa Napoleona – styl cesarstwa – są reminiscencją lub wiernymi kopiami budowli antycznych
Łuk Triumfalny w Paryżu 1806-1828 (Chalgrin)
inspirowany Łukiem Konstantyna w Rzymie
Nowy Gmach British Museum w Londynie 1823 (Robert Smirke), budowle Karla Friedricha Schinkel'a w Berlinie –
wzorowane na klasycznych kolumnadach greckich i rzymskich forów.

Łuk tryumfalny Konstantyna w Rzymie i Carousell w Paryżu

Luk triumfalny Septyniusza Sewera w Rzymie

Narastająca fala odkryć archeologicznych spowodowała problem ochrony znalezisk oraz ich zabezpieczenia przed zniszczeniem i kradzieżą

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Ważne odkrycia archeologiczne:

- Auguste Mariette – **Sakkara** – aleja sfinksów i kompleks grobowy faraona Dżosera
- Archeolodzy francuscy – kompleksowe prace w sanktuarium Apollina w Delfach w Grecji
- Archeolodzy niemieccy od 1874 prowadzili prace archeologiczne w Olimpi na Peloponezie w Grecji
- W latach 1870–1874 Henryk Schliemann prowadził słynne wykopaliska w Troi i Mykenach i Tirynsie
- Pod koniec XIX w. Anglik Flinders Petrie odkrył w Egipcie starożytne **Tanis**, Denderę i Abydos.

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Henryk Schliemann (1822–1890) – syn ubogiego pastora protestanckiego z Meklemburgii, wychowany w atmosferze fascynacji dziełami starożytności. Był bardzo wierny przekaz historii. W roku 1870, po odkryciu Troi, rozpoczął poszukiwania na wybrzeżu morza Egejskiego. Odkrył tam 9 warstw (znanych jako skarby królowej Heleny).

Według późniejszych badań, znajdował się w warstwie VIIa.

W 1878 roku, na własny koszt, Schliemann wyjechał do Izmiru. W 1879 roku, w II wojnie światowej –

został utworzony w

Tworzenie wydzielonych i zorganizowanych ekspozycji obszarów wykopaliskowych:

Tworzono rezerwaty archeologiczne, jak np. na Akropolu w Atenach, gdzie rekonstruowano obiekty przy użyciu znalezionych fragmentów budowli (anastyloza).

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Świątynię Nike zrekonstruowano po zburzeniu wzniesionego przez Turków bastionu w 1835 roku

Propyleje na Akropolu zrekonstruowano w 1909 i 1915–17.

Historia ochrony i konserwacji zabytków

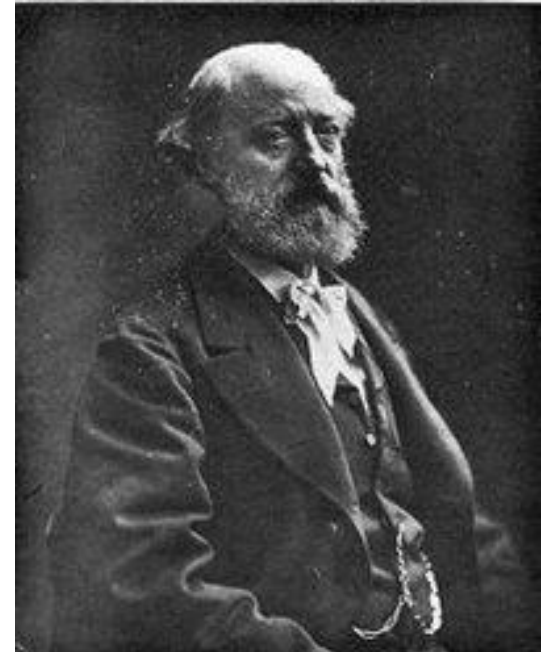
Rezerwat archeologiczny Forum Romanum zaistniał dopiero w latach 1930–32 przy okazji realizacji wielkiej arterii komunikacyjnej Via dei Fori Imperiali.

Nierozerwalnie z historią konserwacji zabytków łączy się nazwisko:

Violet–Le–Duc Eugene Emmanuel (1814–1879), architekt, historyk architektury i konserwator, wychowany w rodzinie artystyczno–literackiej w Paryżu, interesował się francuską architekturą gotycką i jej racjonalizmem.

Opublikował *Dictionnaire raisonne da l'architecture francaise du XI au XVI siecle*

W wieku 33 lat przejął sprawy architektury historycznej w *Commision des Monuments Historiques*.

Violet–Le–Duc wykonał liczne prace restauratorskie:

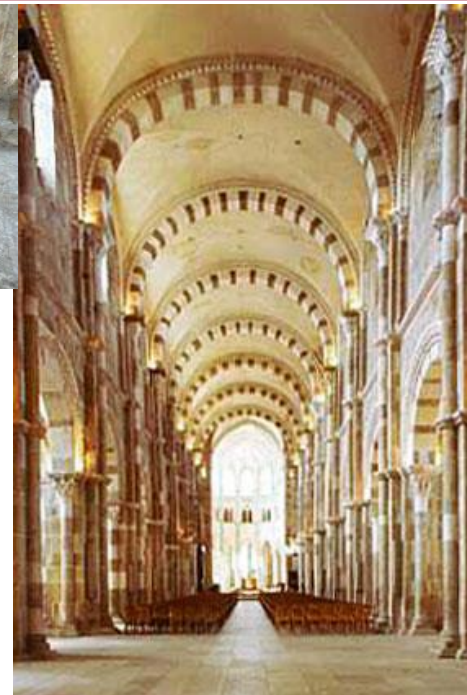
- Kościół St. Madeleine opactwa w Vezelay
- Saint Chapell w Paryżu
- Katedry gotyckie w Chartres, Amiens, Reims, Clermont i Tuluzie oraz Notre Dame w Paryżu
- Mury obronne Carcasonne
- Zamki średniowieczne
- Zamek papieski w Avignon oraz Pierrefonds

W Polsce konsultował prace restauratorskie:

- Zamek w Gołuchowie (Maurycy Ouradou 1872)
- Rozbudowa Muzeum Czartoryskich w Krakowie (1878)

Violet–Le–Duc wykonał liczne prace restauratorskie:

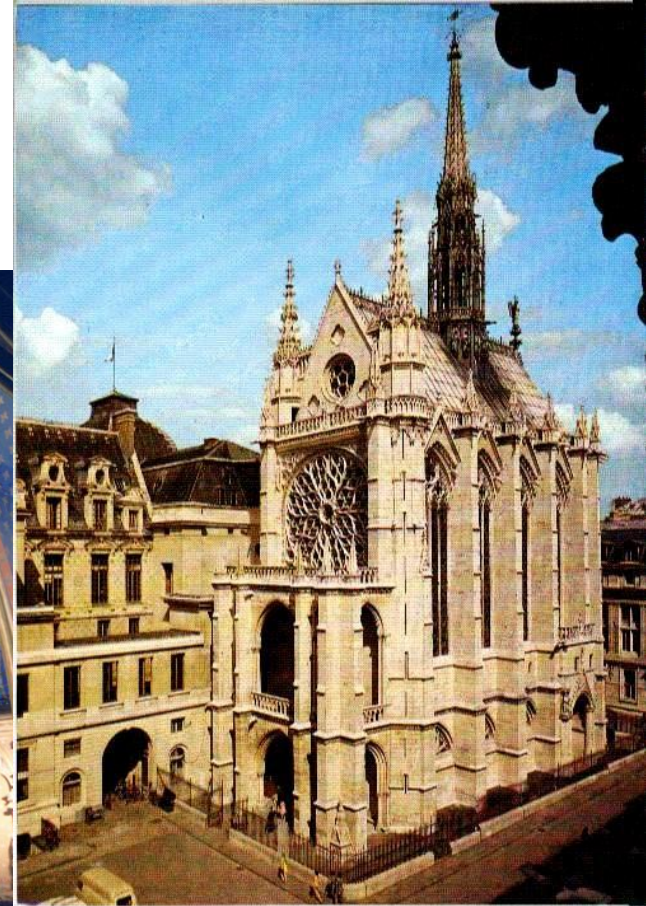
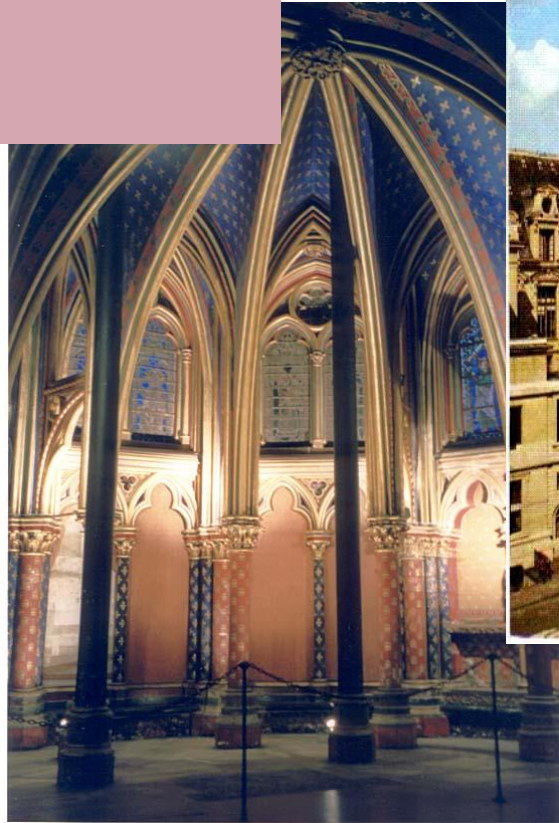
- Kościół St. Madeleine opactwa w Vezelay

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Violet-Le-Duc wykonał liczne prace restauratorskie:

- Saint Chapelle w Paryżu

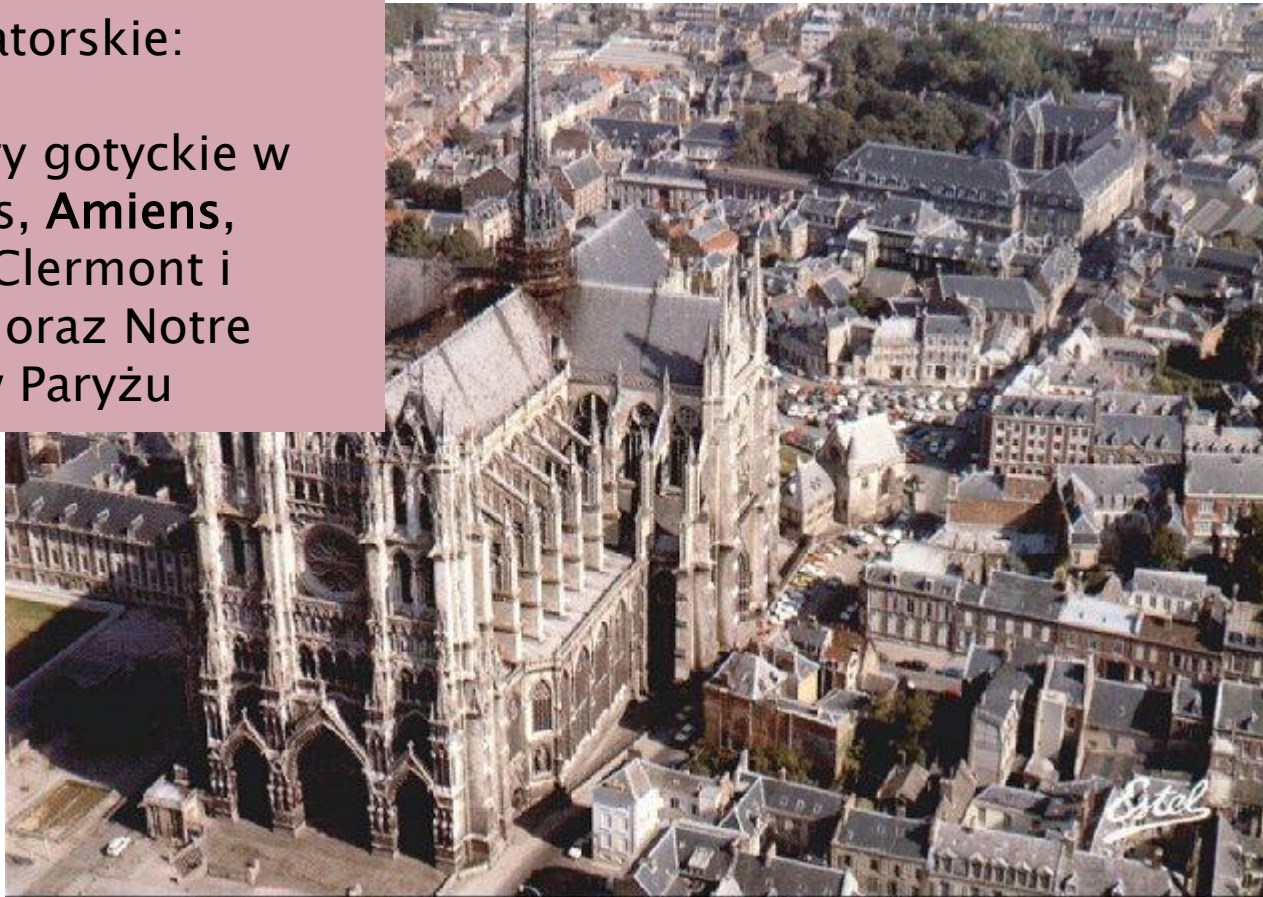
Violet–Le–Duc wykonał liczne prace restauratorskie:

- Katedry gotyckie w Chartres, Amiens, Reims, Clermont i Tuluzie oraz Notre Dame w Paryżu

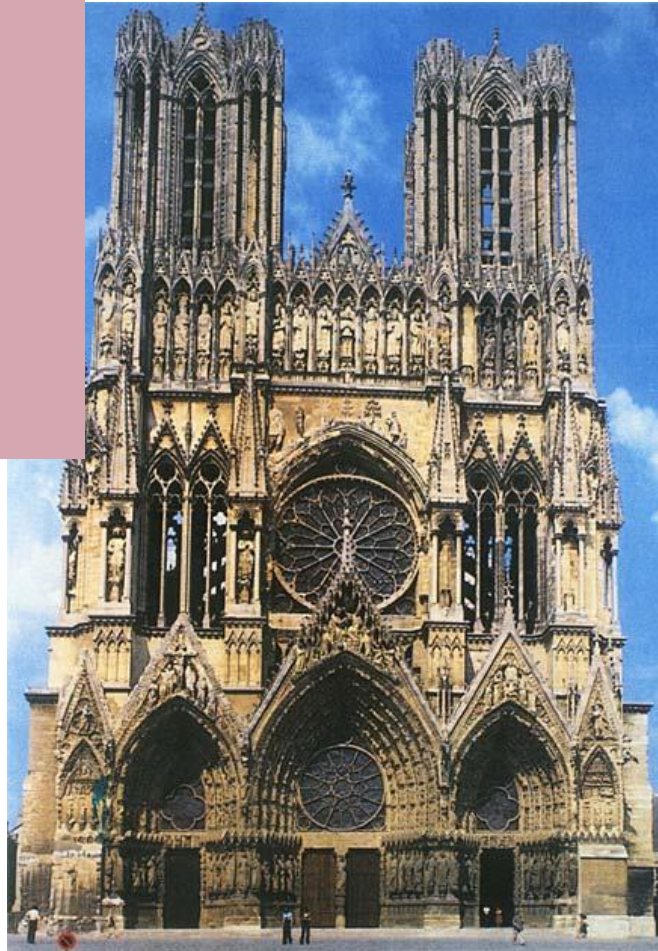
Violet-Le-Duc wykonał liczne prace restauratorskie:

- Katedry gotyckie w Chartres, Amiens, Reims, Clermont i Tuluzie oraz Notre Dame w Paryżu

Violet-Le-Duc wykonał
liczne prace
restauratorskie:

- Katedry gotyckie w Chartres, Amiens, Reims, Clermont i Tuluzie oraz Notre Dame w Paryżu

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Violet-Le-Duc wykonał liczne prace restauratorskie:

- Katedry gotyckie w Chartres, Amiens, Reims, Clermont i Tuluzie oraz Notre Dame w Paryżu

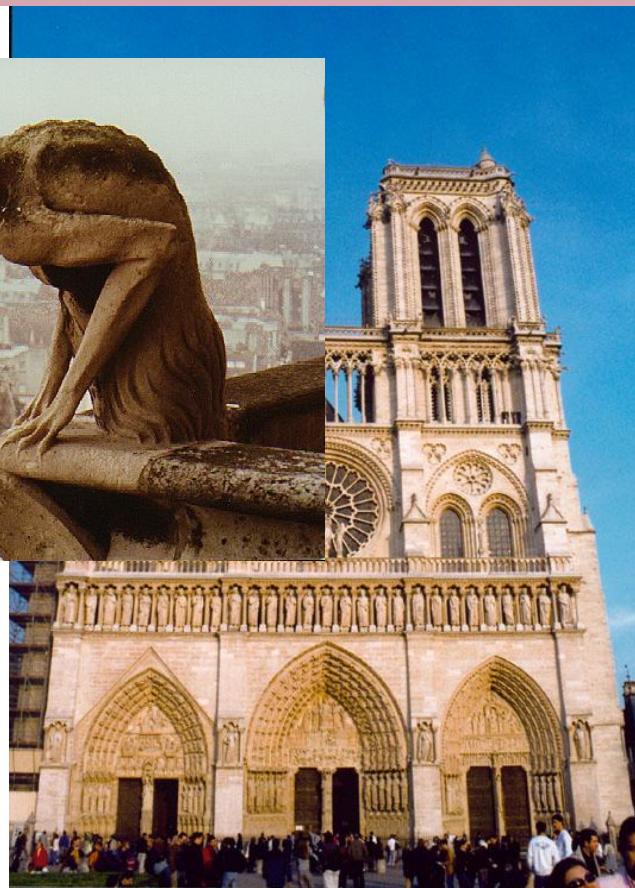
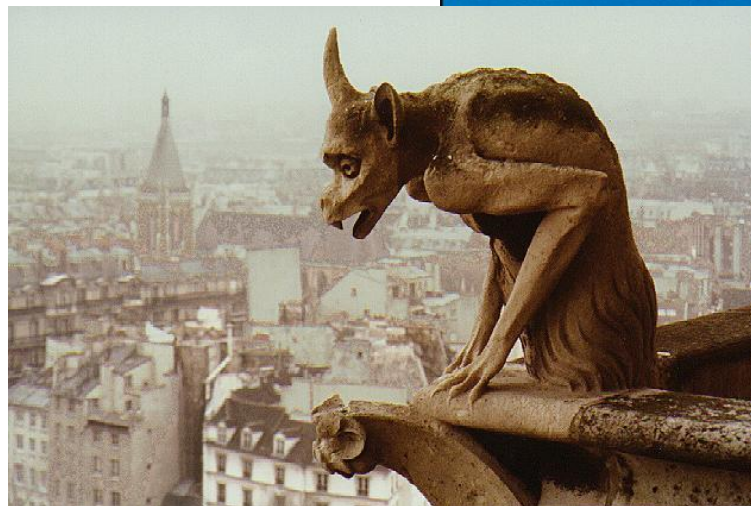

Violet-Le-Duc wykonał liczne prace restauratorskie:

- Katedry gotyckie w Chartres, Amiens, Reims, Clermont i Tuluzie oraz **Notre Dame w Paryżu**

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Historia i ochrona konserwacji zabytków

Zasługi Viollet–Le–Duc’a w dziedzinie praktyki i teorii restauracji zabytków:

- Stworzył kanon konserwatorski „zasady jedności stylowej” – czyli restauracji w oparciu o zasady stylu (pogląd już mocno nieaktualny);
- Wypracował nowoczesne i racjonalne metody realizacji procesu konserwatorskiego;
- Przywiązywał dużą wagę do zasad opracowania dokumentacji historycznej, rozpoznania i zachowania nawarstwień stylowych (choć odnosił to tylko do okresu średniowiecznego, deprecjonując epoki późniejsze);
- Stworzył podwaliny do tworzenia administracyjno–prawnego systemu ochrony zabytków.

Viollet-Le-Duc – purystyczna forma restauracji zabytków

Negatywy:

1. Zrezygnowanie z późniejszych, autentycznych i niekiedy wartościowych nawarstwień kulturowych i stylowych;
2. Tworzenie kopii i autokreacji w „stylu” gotyckim, sprawiających wrażenie autentyzmu.

Purystyczne „restauracje” powodowały:

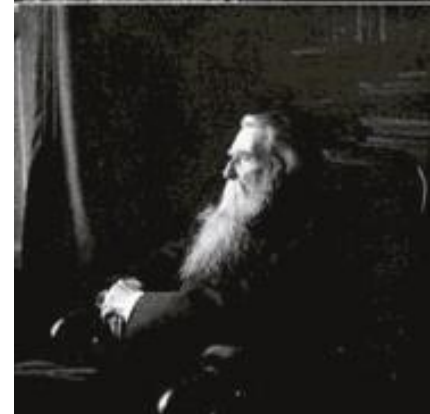
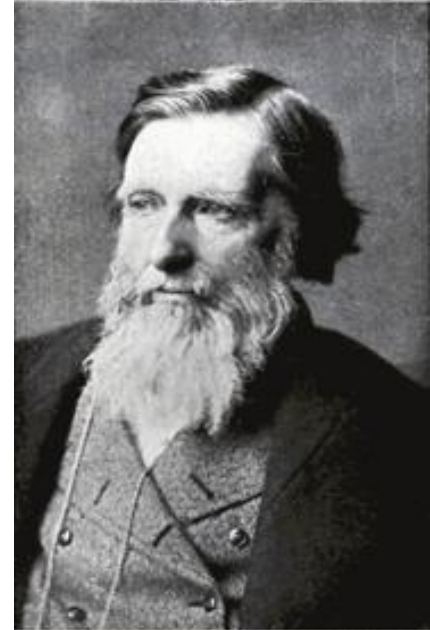
- Usuwanie nieprzystających stylowo, mimo że oryginalnych, części obiektu zabytkowego,
- dobudowywanie „stylowych” fragmentów, nie mających historycznego uzasadnienia,
- zatarcie różnic między częściami autentycznymi a rekonstrukcjami.

Powodowały sprzeciw środowiska naukowego i postawy nawołujące do absolutnego nieinterwencjonizmu.

John RUSKIN (1819–1900) angielski teoretyk i krytyk sztuki, socjolog i reformator społeczny, profesor sztuki w Oxford University, zwolennik irracjonalnego estetyzmu, propagator sztuki gotyckiej, ale szukający jej piękna i wartości w inspiracji naturą i duchowymi stanami twórcy. Autor utopijnej filozofii konserwatorskiej – absolutnego nieinterwencjonizmu.

- kult piękna i natury;
- ograniczone życie zabytku;
- krytyka wszelkich działań konserwatorskich;
- zgoda na zanikanie świadectw kultury poprzez ich powolny rozkład;
- wymiana zniszczonych elementów na nowe – bariera autentyczności.

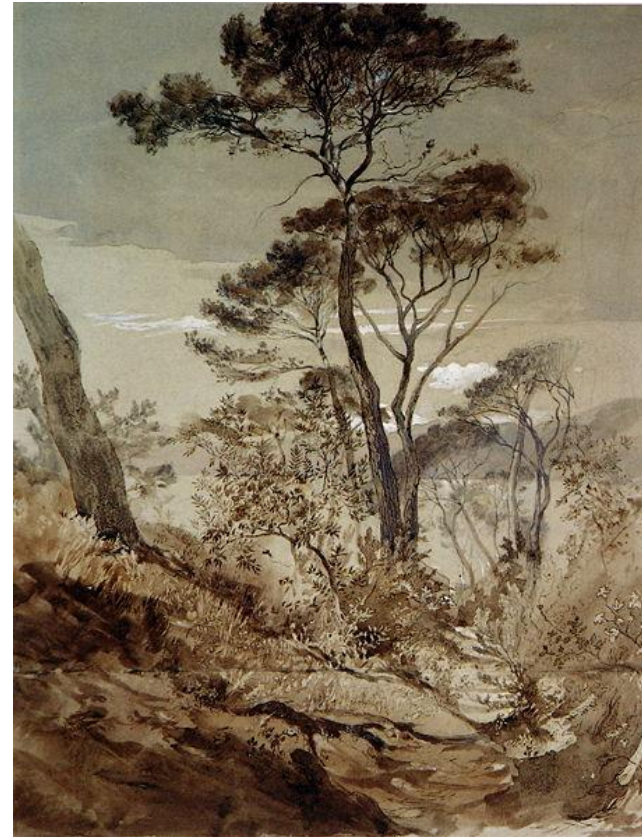
Książka *Siedem lamp architektury* (1840), tłum. na język polski Franciszek Mączyński

John Ruskin aforyzmy:

Najpiękniejsze rzeczy na świecie są bezużyteczne.

Jedna z prac
malarskich Ruskina

Kreta – Artur EVANS
stypendysta Oxfordu w roku 1900 odkrywa pałac w Knossos i prowadzi prace konserwatorskie *in situ*. Po raz pierwszy ubytki zostają wypełnione betonem ukazując oryginalne pozostałości. Cenne znaleziska przenosi do muzeum w Halikarnasie.

Karol Steinbrecht (1849–1923) absolwent berlińskiej Bauakademie po powrocie z Olimpij i podróży po Prusach podejmuje się dzieła restauracji zamku w Malborku.

**AUTENTYZM ZABYTKU I JEGO SUBSTANCJI MATERIALNEJ –
podstawowa wartość zabytku**

**Podstawową zasadą konserwatorską
jest zachowanie zabytku jako autentyku**

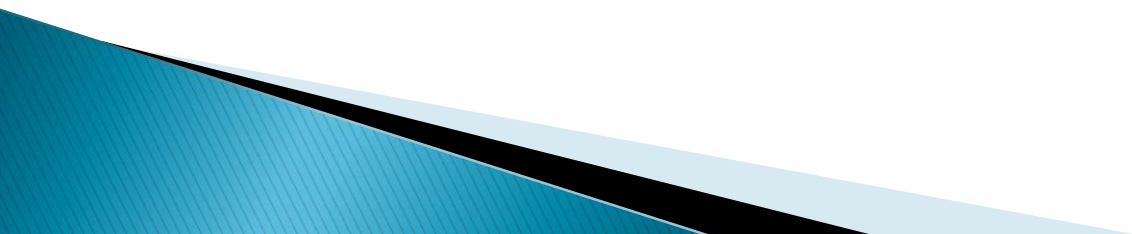
GENEZA ZAINTERESOWANIA ZABYTKAMI

W EUROPIE:

- ZAINTERESOWANIE POZNAWCZE /RACJONALISTYCZNE/

W POLSCE:

- PATRIOTYZM /EMOCJONALNE/

Akcja „upiększania miast”

Przykład Kraków:

- wyburzenie renesansowego ratusza z attyką, pozostawienie wieży,
- zburzenie budynku wagi na Rynku Głównym;
- wyburzenie murów miejskich za wyjątkiem fragmentu z Bramą Floriańską (dzięki interwencji Feliksa Radwańskiego)

Feliks Radwański (1756-1826) absolwent i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Senatu Rządzącego, znany z licznych wystąpień w sprawach publicznych. W roku 1820 rozpoczął działalność jako pierwszy konserwator opiniujący projekty obiektów zabytkowych.

Historia i ochrona konserwacji zabytków

Historia i ochrona konserwacji zabytków

KRAKÓW –
pozostawiony fragment
średniowiecznych
murów miejskich z
Bramą Floriańską i
Basztą Pasamoników

Artur Potocki w 1825 w Izbie Reprezentantów Sejmu Rzeczypospolitej Krakowskiej:

„Otoczeni pomnikami czasów świetnych jesteście odpowiedzialni za ich utrzymanie, a nawet ozdobę. Na tej klasycznej ziemi naszych pamiątek kamienie mają głos, aby przeszłość opowiadać przyszłości (...) wnoszę, by uprosić Senat o podanie na przyszłej reprezentacji projekt prawa względem utrzymania i przyozdobienia naszych starożytnych gmachów”.

Wniosek ten wyprzedził o 5 lat raport znanego historyka francuskiego **Francois Guizot'a** (1830) w sprawie ratowania zabytków skierowany do króla Francji Ludwika Filipa. W wyniku jego raportu powstała pierwsza w Europie instytucja inspektora generalnego i konserwatora zabytków.

NOWOCZESNA TEORIA OCHRONY ZABYTKÓW ARCHITEKTURY

GENEZA:

Zastąpienie fascynacji przeszłością fascynacją nowymi
możliwościami techniki

- Tour Effel
- Crystal Palace Josepha Paxtona
- Mosty stalowe

1897 - Kongres w Brukseli – nie można sztywno trzymać się bezwzględnych zasad, należy szukać indywidualnie najlepszych rozwiązań w restauracji.

ALOIS RIEGL (1858-1905). Riegl był austriackim historykiem, absolwentem *Vienna School of Art History*, optujący za się burzeniu i niedocenianiu dorobku wcześniejszych epok.

Autor: Der Moderne Denkmnadaniem
historii sztuki miana nauki akademickiej. Riegl był formalista, przeciwstawiał *alkultur*, wyd. 1903 – pierwsza nowoczesna teoria sztuki.

Kryteria klasyfikacji zabytków wg Riegl'a:

- pomnik - dzieło utrwalające
- dzieło sztuki - obiekt o wartości artystycznej
- zabytek historyczny - wartość historyczna

Teorie wartości Riegla:

- **wartość historyczna** – dokumenty, źródła historyczne nie dopuszcza do rekonstrukcji
- **wartość starożytna** - zachowanie śladów przemijania, spatynowana forma, tym bardziej wartościowa im starsza
- **wartość artystyczna** – istnieje niezależnie od miejsca dzieła sztuki w historycznym łańcuchu rozwojowym (wartość relatywna, zależna od poglądów odbiorcy)

MAX DVORAK (1874-1921), uczeń i następca Riegla na urzędzie konserwatora zabytków we Wiedniu, wybitny uczony austriacki czeskiego pochodzenia, historyk, profesor wiedeńskiego uniwersytetu, redaktor *Oesterreichische Kunsttopographie*.

Dvorak - autor doktryny konserwatorskiej:
Konserwacja powinna zmierzać przede wszystkim do zachowania wszystkich autentycznych elementów zabytku, niezależnie od epoki w której powstały, a nawet od wartości artystycznej.

Przeciwstawiał się rekonstrukcji, a niezbędne elementy i uzupełnienia widział jako elementy nowe, zdecydowanie odróżniające się od elementów oryginalnych.

Doktryna Dvoraka stanowiła rozwinięcie poglądów Camilo Boito.

CAMILLO BOITO (1836-1916), włoski architekt, absolwent uniwersytetów w Padwie i Wenecji, teoretyk, konserwator zabytków i ... pisarz.

Autor wielu nowel i powieści *Senso* z 1882 roku sfilmowanej przez Luchino Viscontiego w 1954 i Tinto Brass'a w 2002.

Poszukiwanie kompromisu pomiędzy teorią Violet-le -Duc'a i Ruskina.

III Konferencja Architektów i Inżynierów w Rzymie w 1883: "**Primera Carta del Restauro**"

1. Zróżnicowanie stylowe pomiędzy starymi a nowymi częściami budynku.
2. Zróżnicowanie materiałowe pomiędzy starymi a nowymi częściami budynku.
3. Ograniczenie dekoracji i profilowań w nowych elementach umieszczanych w obiektach historycznych.
4. Eksponowanie w pobliżu wszelkich oryginalnych części budynku usuniętych w czasie restauracji.
5. Zaznaczenie datowania nowych elementów.
6. Opis procesu restauracji umieszczony na obiekcie.
7. Rejestrowanie i fotografowanie poszczególnych faz restauracji. Rejestr powinien pozostawać w obiekcie lub w jego pobliżu.
8. Wizualne wyróżnienie wykonanych prac restauratorskich.

CEL: Zachowanie autentyczności zabytku i identyfikacja elementów restaurowanych .

Historia ochrony i konserwacji zabytków

Dziękuję Państwu za uwagę

Historia ochrony i konserwacji zabytków

